

Emise Znak 1929 – za málo peněz hodně muziky – ohlasy

Když jsme připravovali červnovou Filatelii váhali jsme, zda abnormálně dlouhý článek o zřejmě nejběžnějším prvorepublikovém vydání Znak zařadit celý, nebo ho raději rozdělit na víc částí, protože jsme si nebyli jisti, jestli tohle podrobné představení tak levných známek bude vůbec čtenáře zajímat. Nakonec jsme jej zařadili celý a ukázalo se, že to bylo dobře – už dlouho nám nepřišlo tolik kladných ohlasů! Samozřejmě nás potěšily, a tak se k článku ještě vrátíme.

FRANTIŠEK BENEŠ

Snad jako první se ozval kolega z Komise znalců SČF Jaroslav **Maleček**: „Potěšilo mě, že jste se téhle opomíjené emisi věnoval tak zevrubně! Je to kus poctivé studijní práce a já se těším na pokračování.“

Dlouholetý člen Klubu Filatelie Jiří **Dvořák**: „Článek byl dlouhý, ale já jsem litoval, že už končí! Jsem rád, že jste si tak podrobně vzpomněli i na sběratele, kteří si nemohou kupovat rarity, a přiblížili jim oblast, ve které nejde jen o peníze, ale především o znalosti, trpělivost a úsilí.“

Známý aerofilatelista Bedřich **Helm**: „Sice se zabývám hlavně leteckou poštou, ale tenhle článek jsem si přečetl s chutí a opravdu mě zaujal. Potvrzuje totiž, jak dokáže být i takzvaně běžná emise známek při podrobném zkoumání zajímavá. A to je právě to, co mě na filatelii baví.“

Takových pochvalných a povzbudivých ohlasů jsme obdrželi více a za všechny samozřejmě děkujeme. Jejich podstatu však dobře vystihují tyhle tři vybrané.

Přišli nám i ukázky tiskových nahodilostí na jednotlivých hodnotách, za všechny zmiřme objevy Ervina **Kaisera** z Kamenického Šenova, který nám na hodnotě 20 h na průsvitném papíru předložil neobvyklou barevnou (plasticky provedenou) skvrnu nad levou horní tlapou medvěda na ZP 161/3. Je tak výrazná, že určitě stojí za to prohlédnout známky s levým okrajem (nebo větší bloky s DČ 3), zda ji také nenajdete.

Menší, ale roztomilý nedotisk našel na hodnotě 30 h, kterou předložil ve vodorovné dvoupáse s levým okrajem archu. Nazval ho „chybějící prst“ na levé dolní noze medvěda.

nedotisk prstů levé nohy medvěda

standardní podoba

Podobných nedotisků a skvrn jste nám poslali více, a snad v budoucnu nalezneme příležitost, kdy bychom je mohli představit.

Poštovní válka

Správnou odbornou připomínku nám poslal známý slovenský badatel a publicista Miroslav **Bachratý**. Upozornil na nesprávné použití obrázků v souvislosti s „poštovní válkou“ s Maďarskem.

„V tomto rozsiahlom inštruktážno-edukatívnom príspevku autor prezentuje na s. 12 celistvosť, ktorá má dokumentovať vzácný prípad tzv. známkovej vojny medzi Maďarskom a ČSR, ktorá sa rozohrela medzi oboma krajinami po vydaní maďarskej emisie leteckých známok (Mi 502-10), obsahujúcej dve hodnoty s iredentským námetom (504-5), poškodzujúcim záujmy ČSR. Filatelistické doklady tejto roztržky patria dnes k veľmi vzácnym a hľadaným poštovo-historickým materiálom, ktoré sú nielen v kontexte emisie Znak 1929 ozdobou zbierky. Pokiaľ však ide o spomínanú celistvosť, táto do tejto kategórie nepatrí. Autor sa zrejme nechal zlákať prítomnosťou nálepky 'Nicht zulässig./Non admis.' (Neprípustné) na obálke vyplatenej 30-halierovou známkou, ktorá bola predmetom sporu. Avšak práve táto nálepka signalizuje, že nemôže ísť o doklad známkovej vojny s Maďarskom, pretože v tom prípade by musel prvý riadok textu na nálepke znieť 'Szabálly-ellenes' a aj nálepka by musela vyzeráť graficky inak. Totiž nutnou podmienkou pre vznik dokladu známkovej vojny bolo zaslanie listu do Maďarska, iných krajín sa tento 'incident' netýkal. Predmetná zásielka však bola adresovaná nie do Maďarska, ale do Bratislavy-Petržalky (v tej dobe samostatnej obce, najväčšej 'dediny' v ČSR) a podľa odtlačku strojovej pečiatky bola z Prahy odoslaná 6.10.1938. V tom čase už bolo známe vymedzenie čs. územia, ktoré mali byť na základe Mníchovskej dohody odstúpené Nemecku. Týkalo sa to aj Petržalky, ktorá mala byť odovzdaná do nemeckej zvrchovanosti do 10.10.1938 v rámci obsadenia tzv. 'ostatných území nemeckého charakteru'. Je pravdepodobné, že zásielka bola zadržaná na bratislavskej výmennej pošte až

do vyjasnenia poštovej výmeny s odstúpeným územím a až po 10.10. bola expedovaná cez Viedeň do Pe-
tržalky (vtedy už nemeckej Engerau). Tu bola zásielka
podrobená doplatnému (pečiatka 'Nachgebühr'), pre-
tože 30-halierová známka nepokrývala ani poštovné do
Bratislavy, niečo ešte do blízkej cudziny (tu bola sadzba
2 Kč) a zo zásielky nevyplýva, že by bola odoslaná ako
tlačivo. Doplatné však nebolo od adresátky vybrané,
pravdepodobne preto, lebo bola učiteľkou (podľa
mena českej národnosti) a učiteľia patrili k tým, ktorí sa
museli 'pakovať' medzi prvými. Pošta bola zrejme
novými nemeckými politickými orgánmi inštruovaná,
aby zásielky adresované takýmto politicky závadným
osobám boli považované za nepripustné, tým možno vy-
svetliť prítomnosť nemeckej nálepky 'Nicht zulässig'.
Pokiaľ by išlo len o neprítomnosť adresáta, pošta by
zrejme použila nálepku 'Odcestoval', prípadne 'Ne-
známy'.

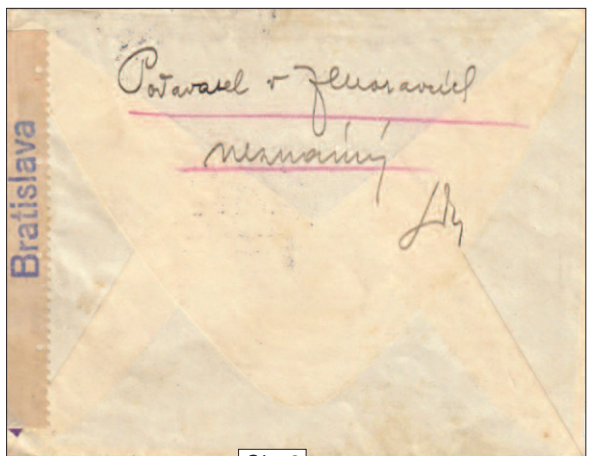
Adjustácia zásielok vyplatených 'závadnými' známkami
emisie Znak 25 a 30 h a vrátených z Maďarska do
ČSR je charakteristická predovšetkým 'zatrhnutím'
danej známky hrubou ceruzou, pričom poznámka 'Non
admis' mohla byť doplnená buď štandardnou nálepkou,
alebo aj rukopisne (obr. 1).

Obr. 1

Zdá sa, že fungovala aj tzv. 'autocenzúra', keď bola
zásielka vyplatená týmito známkami zadržaná ešte na
čs. území a vrátená odosielateľovi (obr. 2). Obálka ne-
nesie žiadne stopy vrátenia z Maďarska, trojpásku zá-
vadných známkov zrejme označila čs. výstupná pošta a
zásielku chcela preventívne vrátiť odosielateľovi v
Zlatých Moravciach. Ten na obálke nie je uvedený, pre-
to list postúpili poštovej ohlasovni a úložni v Bratislave,
ktorá z textu zistila meno 'Erdus (?)' a odoslala zásielku
do Zlatých Moraviec. Tu však odosielateľa tohto mena
nepoznali, čo je vyznačené rukopisnou poznámkou
'Podavatel v Zl. Moravcích neznámý' na zadnej strane.

Pozoruhodné je, že úložňa nevyznačila na zásielke vy-
branie doplatného (v tomto prípade za obyčajný
vnútroštátny list 1 Kč) za spätnú dopravu zásielky po-
dávatelovi. Možno sa len domnievať, že tak urobila
preto, lebo doručenie zásielky bolo zmarené nie z prí-
čin ležiacich na strane odosielateľa či príjemcu, ale
takpovediac z dôvodu 'vyššej moci'.

Obr. 2

To je skvelé vysvetlenie situácie, jíž se článek dotkl jen
okrajově, a přitom jde o téma, jehož znalost nám může
být velmi užitečná. Jak M. Bachratý správně kon-
statoval, zásilky skutečně vrácené v důsledku „poš-
tovní války“ se vyskytují jen vzácně, a jsou tedy hod-
notné – a přitom v podstatě velmi nenápadné, takže
nelze vyloučit, že některou z nich může správně
informovaný filatelista objevit nerozpoznanou mezi
běžným materiálem!

To je blbý, to se bude líbit

Přesně v duchu slavného bonmotu Jana Wericha z jedné z předscén s Miroslavem Horníčkem ve divadle ABC, došlo na soukromé přitisky na známkách vydání Znak, o nichž jsem se pro úplnost zmínil v závěru článku. Na ty totiž směřovalo nejvíc dotazů! Původně jsem tyhle přitisky v článku ani zmiňovat nechtěl, ale jak mi jeho rozsah rostl pod rukama, nakonec jsem je pro úplnost taky zařadil. Ukázalo se, že řadu čtenářů zaujaly, a tak se k nim tedy nyní vrátíme podrobněji.

Umožňuje nám to materiál, který na toto téma shromáždil můj tatínek, který se o přitiscích zřejmě chtěl zmínit ve svém seriálu „Malá zastavení na cestě filatelie a čs. poštovní správy“, ale už se k tomu nedostal. Jde o tři různé, strojem psané doslova „mini monografie“ sepsané třemi autory (každý napsal jinou), kteří se kolem přípravy přitisků pohybovali, nebo se na ní přímo podíleli. Jedna tato publikace je podepsána Richard Chuman (ze souvislosti se dá soudit, že šlo o iniciátora akce), druhá jen monogramem JČ, u třetí autor uveden není. Protože jsou texty psány na tenkém průklepovém papíru (v jednom případě jde dokonce přímo o průklep), lze soudit, že byly zhotoveny ve více exemplářích – „výtiscích“, a je tedy možné, že jsou součástí knihovny některého sběratele. Zajímavé je, že ač se zabývají stejným přitiskem, jsou různě podrobné a v některých tvrzeních se dokonce rozcházejí. Společné jim je, že všechny obsahují v dobových pošetkách vložený bohatý „studijní“ materiál, tedy nejen hotové známky s přitisky, ale i různé zkusmé tisky, tisky přípravné, tisky na odlišných hodnotách a vydáních, chybotisky apod., a samozřejmě i „celistvosti“.

Nejpodrobnější „Chumanova“ publikace uvádí, že přitisk byl v Příbrami připravován už od 14. prosince 1935, kdy z funkce prezidenta republiky odstoupil Masaryk. O čtyři dny později, 18. 12., v den volby prezidenta nového bylo „jednáno s příbramskou tiskárnou firmy Pelc, aby během dopoledne přetisk obstarala. Tiskárna odvolává se na jiné nálehavé práce a snad také v obavě, aby nezasáhla do výsostných práv pošty, tisk odmítá. V důsledku toho přistoupeno k soukromému přetisku cestou litografickou. Poněvadž nebylo možno čekat na výsledek volby, byl pro litografii stanoven text 'Volba prezidenta republiky 18. XII. 1935' v pěti řádkách rozložený, s lipovou snítkou jako výplň vlevo od data. Grafické rozložení přetisku na známce bylo velmi vkusné a lipová snítka dávala přetisku ráz typické

Muchovy kresby na čsl. známkách. V důsledku spěšného zhotovení kresby i nedokonalého přenesení na kámen nedávala litografie uspokojivých otisků a proto přistoupeno ku přetisku knihtiskem. Tisk litografií je zván prvním vydáním, tisk knihtiskem pak vydáním druhým či definitivním.“

V další části textu je uveden přehled o počtu litograficky přitisknutých známek, jichž byl jen nepatrný počet od dvou do pěti kusů od jedné hodnoty a barvy přitisku (zhotovitelé používali výraz *přetisk*, já se kloním k přesnějšímu *přítisk*). Několik kusů prý bylo „poštovně použito na dopisech“.

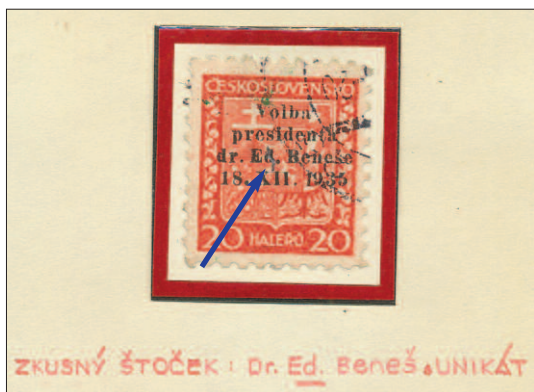
Text pokračuje: „Následkem neuspokojivých přetisků technikou litografickou pořízeno bylo druhé čili definitivní vydání knihtiskem. Autor textu: p. red. Jindřich Václ. Bezděka, odb. spisovatel v Příbrami. Kolem 11. hod. dopolední oznamuje rozhlas výsledek volby. Pro přetisk knihtiskem volen nyní text 'Volba prezidenta dr. E. Beneše 18. XII. 1935' ve čtyřech řádkách. Přetiskováno bylo barvou červenou, jediné 20hal oranžová má – kvůli výraznosti – přetisk barvou černou, zatím co 20hal svitková je přetištěna rovněž červeně. Ku 11. čili definitivnímu vydání, provedenému knihtiskem, voleny jediné známky se středním státním znakem. Nákup známek obstarán v Příbrami a poněvadž poštovní úřad neměl po ruce zásobu 25hal zelené známky s požadovaným dolejším okrajem, byly přetisknuty pouze ostatní hodnoty série. Přetiskové texty sesazeny byly z liteřiny vzoru polotučná nonpareillová antikva a v tiskové formě umístěny čtyři texty ve svislé řadě pod sebou. Tisknuto bylo na starém (tiskovém) šlapacím stroji a do stroje vkládány svislé proužky o třech nebo čtyřech známkách. Výjimkou tvoří 20hal známka svitková. Ty byly vkládány do stroje ve vodorovných dvojicích, takže jedním nárazem přetisknuta pouze jedna z obou známek. Chtěl-li tiskař přetisknout i druhou známku z páskové dvojice, vkládal ji do stroje obráceně; tím vznikají tete-beche vyvolané nutností popsané tiskové techniky. Nátičky bylo nutno zhotoviti v době od 11. do 15. hodiny. Chvatnému sestavování přetiskových textů je přičítati, že nejsou stejně vyrovnané a vznikly čtyři různé typy, což zůstane spolehlivým vodítkem pro zkoušení pravosti.“

Všimněte si, že autor neuvádí název tiskárny, zjevně v předtuše nebo už u vědomí problémů, které akce vyvolala. Ten prozradí až v další části textu, sepsané o tři týdny později, kdy vyšetřování ze strany pošty už bylo v plném proudu.

Následuje popis jednotlivých typů a seznam zkusmých tisků v odlišných barvách a na známkách jiných vydání, jichž prý vzniklo jen velmi málo, jeden až čtyři kusy od každého druhu. Zhotoveny byly i přitisky na zadní straně známek, přitisky posunuté a šikmé, obtisky a další „speciality“, jak si je zúčastnění filatelisté vysnili a teď si je mohli po libosti sami vyrobit. Uvedeny jsou i „zkusmé“ přetisky na už upotřeбенých známkách „jež měla tiskárna ze své korespondence náhodou po ruce“. V průběhu tisku docházelo i ke změně v sazbě, například bylo do zkratky prezidentova křestního jména doplněno písmeno „d“, tedy na „Ed“, které pak bylo po jediném otisku zase odstraněno, a podobně.

Kamenotiskem (litograficky) provedený přítisk, na výstřižku s otiskem razítka Příbram / 18. XII. 5 (1935) / 17 / d.

„Známky byly částečně vyfrankovány a najmě hodnota 20hal oranžová použita ku frankování tiskopisových vánočních gratulací. Další část nalepena na listy buď čisté, nebo opatřené otiskem všech čtyřech přetiskových štočků, na něž vyžádáno bylo razítko z ochoty. Zbytek známek zůstal nepoužit a je uložen ve sbírkách. Razítkování dalo se v Příbrami dne 18.12. 1935 anebo vlakovým razítkem Praha-Protivín, pokud byly dopisy vloženy do vlakové pošt. ambulance. Jedna serie odeslána byla kancléři pana prezidenta republiky v Praze s průvodním listem.“

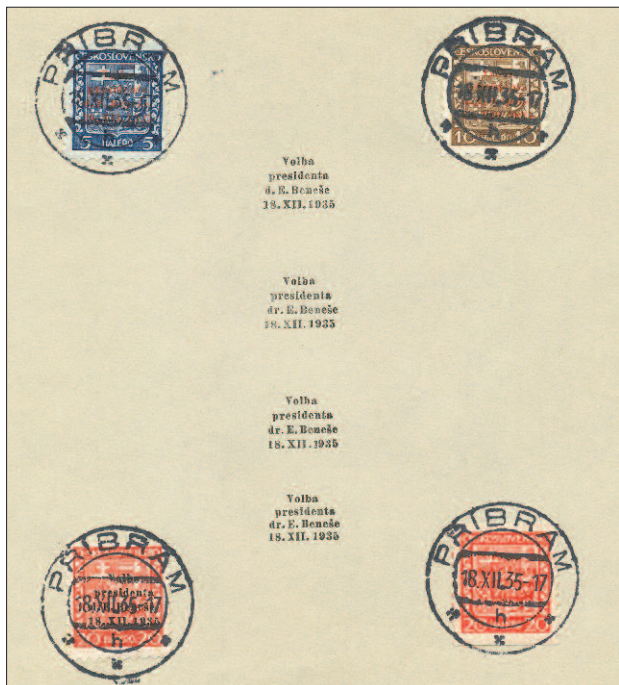
Správně vyplacený doporučený dopis (1 Kč + 2 Kč za R-) s vylepenými známkami a třemi zkusnými tisky, podaný v Příbrami v den volby prezidenta, vzadu s razítkem dodací pošty.

Dále je uvedeno, že celkem bylo zhotoveno jen 30 sérií určených jako upomínka pro místní filatelisty. Celý obsáhlý text je datován 23. prosince 1935.

K němu je připojen další text datovaný 13. ledna 1936, v němž autor popisuje, s jak nepříznivým ohlase se přitisk setkal ve filatelickém tisku a že se od něj distancoval Kroužek přátel filatelie v Příbrami, na jehož členy se přitisky ani nedostaly.

V poslední den roku 1935 „vyslalo pražské ředitelství pošt do Příbrami vrch. komisaře Cikhearta, aby vyšetřil účel i původ přetisku a zajistil potřebné kusy pro správu pošt. Serii známek neupotřebených však nezískal a proto se snažil zakoupiti v Kadleckově tiskárně buď tisky zkusné, anebo pořídití dotisky. Tiskárna však nemohla požadavku vyhověti a ani dotisky dodat, neboť tisková deska byla po pořízení přetisků rozhozena. Dr. Cikheart spokojil se proto serií zapůjčenou, kterou k

relaci přiložil.“ Dále autor popisuje, že se dr. Cikheartovi přitisky líbily, že je pochválil a litoval, že se takové iniciativy nechopila sama pošta. Jde ale o neověřitelná tvrzení autora strojopisu, o jejichž věrohodnosti lze mít pochybnosti. Zvláště když na základě toho dále uvádí, že tím se „přetisky dostaly do řady známek sice ne uznávaných, ale poštou trpěných. To jim dává pečeť vnitřní hodnoty a nepopíratelné ceny sběratelské.“ Výtka prý byla učiněna jen těm poštovním úředníkům, kteří dopisy vyplacené známkami s přitisky připustili k přepravě nebo je orazítkovali z ochoty.

Čertovo kopýtko vykouklo na poslední straně spisku, kam autor umístil kapitolku „Pokus o cenové zařadění“. Píše v ní: „Se stanoviska ideového jsou příbramské přetisky srovnávány s popřevratovými emisemi pražského revolučního vydání, dále vydání Marešova a Fontánova. Proto je oprávněno i po stránce cenové stavěti příbramské přetisky do stejné řady se zmíněnými emisemi popřevratovými.“

K tomu lze s Husem říci jen – Svatá prostoto! Kdyby si každý mohl na známky přitiskovat co chce, a pak si nárokovat, aby je ostatní sběratelé přijali jako hodnotný materiál, dopadlo by to s filatelii opravdu špatně. Tak to ale naštěstí není a je na nás, abychom zásadu nemíchali soukromé výroby mezi vydání oficiální důsledně dodržovali (dost na tom, že se jí neřídili naši dávní předchůdci, po nichž jsme v katalogích zdědili spoustu plevele, s nímž je po sto letech už těžké něco udělat - alespoň bychom ho však neměli rozmnožovat).

Tím nechci říci, že by si každý nemohl sbírat a kupovat co chce. Jsou to jeho peníze, ať si za ně pořídí, k čemu ho srdce táhne! Pokud by to měly být „Příbramské přitisky“, my jsme mu teď na stránkách Filatelie alespoň poskytli informaci, kde se vzaly a co jsou zač.